

ปัจจัย

และความท้าทายของการเมืองไทยในยุค ประชาธิปไตยที่เปลี่ยนแปลง

อรรวรรณ สร้อยขุนทด^{1*} สุกัญญา ตั้งคงนุช²

นรินทร์ กุณวงศ์³ อาทิตย์ แสงเงวณ⁴

รับบทความ: 29 กรกฎาคม 2568 แก้ไขบทความ: 26 สิงหาคม 2568 ตอรับบทความ: 1 กันยายน 2568

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยและความท้าทายของการเมืองไทยในยุคประชาธิปไตยที่กำลังเปลี่ยนแปลง โดยมุ่งเน้นการสำรวจ วิเคราะห์ และสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการปรับตัวของระบบการเมืองไทยภายใต้บริบทของประชาธิปไตยที่มีความพลวัตและเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง การศึกษาอาศัยข้อมูลจากหนังสือ ตำรา บทความวิชาการ รายงานการวิจัย และเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่มีความถูกต้อง ครบถ้วน และสะท้อนภาพรวมของปรากฏการณ์ทางการเมืองไทยในเชิงลึก

ผลการศึกษาพบว่า การเมืองไทยในยุคประชาธิปไตยสมัยใหม่ต้องเผชิญความท้าทายหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความไม่มั่นคงและเสถียรภาพทางการเมือง การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางสังคมที่รวดเร็ว การทุจริตคอร์รัปชันอย่างเป็นระบบ ความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงอำนาจ นอกจากนี้ยังมีปัจจัยด้านการแทรกแซงจากกลุ่มผลประโยชน์เฉพาะ การขาดความเชื่อมั่นต่อสถาบันการเมือง และความขัดแย้งเชิงอุดมการณ์ที่ยืดเยื้อและฝังรากลึก ซึ่งล้วนเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาประชาธิปไตยอย่างมีคุณภาพ ขณะเดียวกันยังพบว่าปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงได้แก่ การพัฒนาเศรษฐกิจที่ไม่ทั่วถึง ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีดิจิทัล การขยายบทบาทของสื่อมวลชนและโซเชียลมีเดีย กระแสโลกาภิวัตน์ บทบาทที่เติบโตขึ้นขององค์กรภาคประชาสังคม และการตื่นตัวของพลเมือง โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่มีแนวโน้มต้องการความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมทางการเมืองมากยิ่งขึ้น ปัจจัยเหล่านี้ผลักดันให้เกิดข้อเรียกร้องต่อการปฏิรูปเชิงโครงสร้าง และก่อให้เกิดรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ยืดหยุ่น หลากหลาย และมีนวัตกรรมมากขึ้น

คำสำคัญ: ปัจจัยความท้าทาย การเมืองไทย ประชาธิปไตย ยุคโลกาภิวัตน์

¹⁻⁴ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

* อีเมล: mt54a29@gmail.com

Factors and Challenges of Thai Politics in the Changing Democratic Era

Orrawan Soikhuntod ^{1*}

Sugunya tungkongnut ²

Narinthon Kunnawong ³

Artit Saengchawek ⁴

Abstract

This academic article aims to examine the factors and challenges of Thai politics in the changing democratic era. It focuses on exploring, analyzing, and synthesizing knowledge regarding the adaptation of Thailand's political system within the dynamic and constantly evolving context of democracy. The study is based on books, textbooks, academic articles, research reports, and relevant scholarly documents in order to present accurate, comprehensive, and in-depth conclusions about the current political phenomenon in Thailand.

The findings reveal that Thai politics in the modern democratic era faces a number of challenges. These include political instability and lack of sustainability, rapid transformations in social structures, systemic corruption, and persistent inequalities in economic, social, and political power distribution. Additional obstacles involve interventions by vested interest groups, declining public trust in political institutions, and deep-rooted ideological conflicts that have long hindered the consolidation of democracy. At the same time, several key factors significantly shape political change. These include uneven economic development, advances in digital technology, the expanding role of mass media and social media, the influence of globalization, the growing importance of civil society organizations, and the increasing political awakening of citizens, particularly among younger generations. These groups tend to demand greater transparency, accountability, and meaningful political participation. Such factors contribute to calls for structural reform and encourage the emergence of more flexible, diverse, and innovative forms of political engagement.

Keywords: Factors Challenges, Thai Politics, Democracy, Era of Globalization

¹⁻⁴ MahamakutBuddhist University Srilanchang Campus

* Email: mt54a29@gmail.com

บทนำ

ประเทศไทยมีประวัติศาสตร์การเมืองที่ยาวนานและซับซ้อน ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สู่ระบบประชาธิปไตยในปี 2475 ประเทศไทยได้ผ่านการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง ทั้งในรูปแบบของการรัฐประหาร การเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญ และการพัฒนาของระบบพรรคการเมือง (สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, 2548: 45) ลักษณะเฉพาะของการเมืองไทยที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องนี้ สะท้อนให้เห็นถึงความไม่มั่นคงของระบบการเมืองและความยากลำบากในการสร้างประชาธิปไตยที่เข้มแข็งและยั่งยืน ตั้งแต่ปี 2475 จนถึงปัจจุบัน ประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญไปแล้วกว่า 20 ฉบับ และมีการรัฐประหารมากกว่า 12 ครั้ง (ประยูร กาญจนดุล, 2553: 89) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความไม่มั่นคงของระบบการเมืองและการขาดความต่อเนื่องในการพัฒนาสถาบันประชาธิปไตย การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ไม่ได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ แต่เป็นผลมาจากปัจจัยหลายประการที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของประเทศ

ในยุคโลกาภิวัตน์ (The Era of Globalization) การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทยได้รับอิทธิพลจากปัจจัยภายนอกมากขึ้น ทั้งในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ การเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจโลก และแรงกดดันจากประชาคมโลกในเรื่องประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชน (จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา, 2551: 112) ส่งผลให้การเมืองไทยต้องปรับตัวและเผชิญกับความท้าทายใหม่ อย่างต่อเนื่อง การศึกษาการเมืองไทยในยุคประชาธิปไตยที่เปลี่ยนแปลงมีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจพลวัตทางการเมืองของประเทศ การระบุปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง และความท้าทายที่ต้องเผชิญ จะช่วยให้เข้าใจทิศทางการพัฒนาทางการเมืองของไทยในอนาคต (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2550: 23) นอกจากนี้ การศึกษาดังกล่าวยังช่วยให้เข้าใจถึงรูปแบบการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เป็นเอกลักษณ์ของไทย ซึ่งแตกต่างจากประเทศอื่น ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ดังนั้นประชาธิปไตยที่เปลี่ยนแปลงในประเทศไทยจึงไม่ใช่เพียงกระบวนการทางการเมืองที่ดำเนินไปอย่างเป็นเส้นตรง หากแต่เป็นพลวัตที่สะท้อนถึงความพยายามของสังคมไทยในการแสวงหาระบบการเมืองที่ตอบสนองต่อบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้แม้จะสะท้อนถึงความไม่มั่นคงของระบบ แต่ขณะเดียวกันก็เป็นบทเรียนสำคัญที่ทำให้เห็นถึงข้อจำกัดและโอกาสในการพัฒนาประชาธิปไตยให้เข้มแข็งและยั่งยืน การศึกษานี้จึงมีเป้าหมายในการทำความเข้าใจธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย รวมถึงการวิเคราะห์ปัจจัยและความท้าทายที่เป็นทั้งอุปสรรคและแรงผลักดันของกระบวนการประชาธิปไตย เพื่อให้สามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาทางการเมืองที่สอดคล้องกับบริบทของประเทศไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

1. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและทฤษฎีการเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตย การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจมีผลกระทบต่อการเมืองไทย การพัฒนาเศรษฐกิจตั้งแต่ทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา ทำให้เกิดชนชั้นกลางที่มีการศึกษาสูงและรายได้ที่เพิ่มขึ้น (ประยูร กาญจนกุล, 2553) ชนชั้นกลางเหล่านี้ต้องการมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น และเรียกร้องให้มีการปฏิรูประบบการเมืองให้โปร่งใสและมีประสิทธิภาพ วิกฤตเศรษฐกิจในปี 2540 ได้ส่งผลกระทบต่อสังคมไทย ทำให้เกิดการเรียกร้องการปฏิรูปทางการเมืองและการบริหารจัดการที่ดีขึ้น (กิตติ ลิ้มสกุล, 2547) วิกฤตนี้ยังนำไปสู่การร่างรัฐธรรมนูญปี 2540 ที่ถูกเรียกว่า “รัฐธรรมนูญประชาชน” ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมและการกระจายอำนาจของประชาชน

สถานการณ์ดังกล่าวสอดคล้องกับ ทฤษฎีการเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตย (Democratic Transition & Consolidation Theory) ที่ชี้ว่าการพัฒนาเศรษฐกิจและชนชั้นกลางเป็นฐานสำคัญของการเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตย แต่ในกรณีของไทย การเปลี่ยนผ่านกลับไม่สมบูรณ์ เนื่องจากถูกขัดขวางด้วยรัฐประหารและโครงสร้างอำนาจแบบเดิม ทำให้ติดอยู่ใน “กับดักประชาธิปไตยกึ่งสมบูรณ์” การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจจากเกษตรสู่อุตสาหกรรมและบริการยังทำให้เกิดกลุ่มทุนและผู้ประกอบการที่มีบทบาททางการเมืองมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับมิติของ pluralism ที่อธิบายว่ากลุ่มผลประโยชน์ใหม่จะผลักดันข้อเรียกร้องทางการเมือง แต่ในสังคมไทย กลุ่มเหล่านี้กลับพึ่งพาความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับรัฐ จึงทำให้การเมืองยังไม่พัฒนาไปสู่ประชาธิปไตยเต็มรูปแบบ

2. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับแนวคิดพหุนิยมและเทคโนโลยีการเมือง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญที่ขับเคลื่อนการเมือง โดยเฉพาะการขยายตัวของการศึกษา การเพิ่มขึ้นของอัตราการรู้หนังสือ และการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร (จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา, 2551) การศึกษาระดับอุดมศึกษาที่เติบโตทำให้เกิดกลุ่มปัญญาชนที่มีความตระหนักรู้ทางการเมืองสูง และพร้อมจะเรียกร้องการปฏิรูป การสื่อสารมวลชนและเทคโนโลยีสารสนเทศมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนโฉมการเมืองไทย การแพร่หลายของโทรทัศน์และวิทยุในอดีต และสื่อออนไลน์ในปัจจุบัน ทำให้ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมและแสดงออกทางการเมืองได้มากขึ้น (ธีรยุทธ บุญมี, 2552) ปรากฏการณ์นี้สะท้อน แนวคิดเทคโนโลยีการเมือง (Political Technology & Globalization Theory) ที่มองว่าสื่อดิจิทัลเป็นตัวแปรสำคัญในการขยายพื้นที่สาธารณะ (public sphere) และกำหนดวาระทางการเมืองใหม่

ในขณะเดียวกัน การเติบโตของภาคประชาสังคม เช่น องค์กร NGO และกลุ่มสิทธิมนุษยชน (นิเทศ เพียรไพบุลย์, 2549) สะท้อน แนวคิดพหุนิยม (Pluralism) ที่ว่าการเมืองเป็นสนามแข่งขันของกลุ่มผลประโยชน์ แต่ในไทย การแข่งขันนี้ยังถูกจำกัดเพราะสถาบันทางการเมืองไม่เอื้อให้กลุ่มเหล่านี้มีอิทธิพลเชิงนโยบายอย่างแท้จริง

3. ปัจจัยทางการเมืองระหว่างประเทศกับโลกาภิวัตน์ อิทธิพลของการเมืองระหว่างประเทศมีผลกระทบต่อไทย โดยเฉพาะในช่วงสงครามเย็นที่ไทยอยู่ภายใต้อิทธิพลของสหรัฐฯ และเผชิญแรง

กตตันจากคอมมิวนิสต์ (สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, 2548) หลังสงครามเย็น แรงกดดันด้านสิทธิมนุษยชนและประชาธิปไตยจากประชาคมโลกทวีความสำคัญ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2546) ตาม แนวคิดโลกาภิวัตน์ (Globalization Theory) ไทยต้องปรับตัวให้เข้ากับมาตรฐานประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลระดับสากล เช่น การเป็นสมาชิก AEC หรือการยอมรับพันธกรณีจากองค์การระหว่างประเทศ สิ่งนี้เป็นทั้งแรงผลักดันและแรงกดดันต่อโครงสร้างการเมืองไทย

ความท้าทายของการเมืองไทย

แม้ว่าระบบประชาธิปไตยของไทยจะมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง แต่ยังคงเผชิญกับอุปสรรคหลายประการที่ส่งผลต่อเสถียรภาพ ความชอบธรรม และการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการทางการเมือง ความท้าทายเหล่านี้มีลักษณะทั้งเชิงโครงสร้าง เชิงอุดมการณ์ และเชิงสถาบัน ดังนี้

1. ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ ความแตกแยกระหว่างกลุ่มต่างๆ ในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างกลุ่มที่เลือกกว่า “เสื้อแดง-เสื้อเหลือง” สะท้อน ความขัดแย้งเชิงโครงสร้าง (structural conflict) และความขัดแย้งเชิงอุดมการณ์เกี่ยวกับบทบาทรัฐและสถาบันพระมหากษัตริย์ และแนวทางการพัฒนาประเทศ ความขัดแย้ง ดังกล่าวไม่ได้เป็นเพียงการแบ่งขั้วทางการเมืองเท่านั้น ซึ่งตามทฤษฎีการเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตย ความขัดแย้งที่ยืดเยื้อเช่นนี้เป็นอุปสรรคต่อการเข้าสู่ “consolidated democracy” (McCargo, 2020)

2. ปัญหาทุจริตคอร์รัปชัน การทุจริตในระดับโครงสร้างของรัฐและการเมืองเป็นปัญหาเรื้อรังที่บ่อนทำลายความไว้วางใจของประชาชนต่อระบบการเมืองไทย ระบบอุปถัมภ์ การซื้อเสียง และการใช้อำนาจในทางที่ผิดเป็นสิ่งที่พบเห็นได้ทั่วไป การขาดกลไกตรวจสอบที่เข้มแข็งและเป็นอิสระ รวมถึงการบังคับใช้กฎหมายอย่างไม่เท่าเทียม ยิ่งทำให้ปัญหานี้รุนแรงขึ้นและกลายเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของประชาธิปไตยไทย ซึ่งเชื่อมโยงกับ แนวคิดสถาบันนิยม ที่ว่า สถาบันตรวจสอบที่อ่อนแอไม่สามารถจำกัดการใช้ อำนาจในทางที่ผิดได้

3. ความเหลื่อมล้ำทางสังคมเชิงโครงสร้าง ประเทศไทยยังคงเผชิญกับความเหลื่อมล้ำทั้งในด้านรายได้ การศึกษา การเข้าถึงบริการของรัฐ และโอกาสทางเศรษฐกิจ ความเหลื่อมล้ำดังกล่าวนำไปสู่การกีดกันทางการเมือง และทำให้ประชาชนจำนวนมากรู้สึกถูกทอดทิ้งจากระบบ การลดความเหลื่อมล้ำจึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อการสร้างประชาธิปไตย โอกาสที่เท่าเทียมกัน และ การมีส่วนร่วมของประชาชนทุกกลุ่มอย่างเสมอภาค (equal opportunities and equal participation) (UNDP Thailand, 2022) สิ่งนี้ชี้ว่า “ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม” ไม่สามารถเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริงหากยังมี structural inequality

4. การสร้างความมั่นคงของสถาบัน สถาบันการเมืองไทยยังคงขาดความเข้มแข็ง ขาดเสถียรภาพ เนื่องจากสถาบันที่เกี่ยวข้อง เช่น พรรคการเมือง รัฐสภา และองค์กรอิสระ ยังไม่มีความเข้มแข็งและชอบธรรมเพียงพอ และไม่สามารถทำหน้าที่เป็นตัวกลางระหว่างประชาชนกับรัฐได้เต็มที่ ขณะที่การแทรกแซงของ

กองทัพและตุลาในทางการเมืองบ่อยครั้ง ทำให้กระบวนการประชาธิปไตยขาดความต่อเนื่อง การปฏิรูประบบกฎหมายและการปรับปรุงโครงสร้างของสถาบันให้เป็นกลาง โปร่งใส และยึดหลักนิติธรรมจึงเป็นความท้าทายสำคัญ การสะท้อนลักษณะของ ประชาธิปไตยแบบอำนาจนิยมแข่งขันได้ (Competitive Authoritarianism) ที่แม้จะมีการเลือกตั้ง แต่ไม่สามารถแข่งขันอย่างเสรีและเป็นธรรม (Chambers & Waitoolkiat, 2016)

5. ความท้าทายจากโลกาภิวัตน์ ในยุคโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนผ่านสู่สังคมดิจิทัล การเมืองไทยต้องเผชิญกับแรงกดดันใหม่จากทั้งภายในและภายนอกประเทศ ความท้าทายด้านความมั่นคงทางไซเบอร์ การไหลเวียนของข้อมูลข่าวสารอย่างรวดเร็ว และความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจโลก ล้วนทำให้การตัดสินใจทางนโยบายซับซ้อนมากขึ้น อีกทั้งยังเปิดพื้นที่ให้พลเมืองมีบทบาทในการเมืองมากขึ้นผ่านโซเชียลมีเดีย ซึ่งอาจกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือความขัดแย้งในระดับใหม่ (Friedman, 2005)

6. บทบาทขององค์กรตุลาการและกองทัพ องค์กรตุลาการและกองทัพยังคงมีบทบาทสำคัญในทางการเมืองไทย ซึ่งมักถูกวิจารณ์ว่าขาดความเป็นกลาง ตัวอย่างเช่น การตัดสินยุบพรรคการเมืองหรือการแขวนตำแหน่งนายกรัฐมนตรีจากคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ถูกมองว่าเป็นการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือทางการเมือง (Lawfare) มากกว่าการคุ้มครองประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ในขณะเดียวกัน กองทัพยังคงแสดงบทบาททางการเมืองผ่านรัฐประหารและการแต่งตั้งวุฒิสภา ซึ่งทำให้เกิดความไม่เชื่อมั่นต่อระบบการเมืองจากประชาชนทั้งในและต่างประเทศ

วิวัฒนาการของระบบการเมืองไทย

1. ยุคเริ่มต้นประชาธิปไตย (2475-2490) การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 เป็นจุดเริ่มต้นของระบบประชาธิปไตยในประเทศไทย คณะราษฎรที่นำโดยนายปรีดี พนมยงค์ และจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ยึดอำนาจจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และจัดตั้งรัฐธรรมนูญฉบับแรกของประเทศ (ปรีดี พนมยงค์, 2530) การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้เป็นการปฏิวัติแบบไร้เลือดเนื้อที่ประสบความสำเร็จ โดยมีการประกาศใช้หลักการ 6 ประการ ได้แก่ การรักษาความเป็นอิสระของชาติ การรักษาความปลอดภัยของชาติ การรักษาเศรษฐกิจ การให้ประชาชนเสมอภาคกัน การให้ประชาชนมีเสรีภาพ และการให้ประชาชนได้รับการศึกษา (กิตติ ลิ้มสกุล, 2547)

รัฐธรรมนูญฉบับแรกของประเทศไทย พ.ศ. 2475 มีลักษณะเป็นรัฐธรรมนูญชั่วคราว โดยกำหนดให้มีสภาผู้แทนราษฎรที่แต่งตั้ง ไม่ใช่การเลือกตั้ง การปกครองในช่วงแรกจึงยังคงมีลักษณะเป็นคณะกรรมาการผู้ปกครองมากกว่าระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริง ความขัดแย้งภายในคณะราษฎรเริ่มปรากฏขึ้นระหว่างกลุ่มทหารที่นำโดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม และกลุ่มพลเรือนที่นำโดยนายปรีดี พนมยงค์ (สมบัติ อารังธัญวงศ์, 2548)

ความขัดแย้งดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างในแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ กลุ่มทหารมีแนวโน้มเน้นความมั่นคงและระเบียบวินัย ในขณะที่กลุ่มพลเรือนเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม การขาด

ประสบการณ์ในการปกครองระบอบประชาธิปไตยและแรงกดดันจากสภาวะการณ์โลกในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ทำให้เกิดความไม่มั่นคงทางการเมืองในช่วงเริ่มต้นนี้ ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มพลเรือนและกลุ่มทหารในคณะราษฎรสะท้อนว่า สถาบันการเมืองยังอ่อนแอ ตามแนวคิด สถาบันนิยม (Institutionalism) ที่ว่าหากสถาบันไม่เข้มแข็งก็ไม่สามารถรักษาสมดุลของประชาธิปไตยได้

2. ยุคเผด็จการทหาร (2490-2516) หลังจากสงครามโลกครั้งที่สอง ประเทศไทยเข้าสู่ยุคของการปกครองแบบเผด็จการทหาร โดยมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม และต่อมา จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นผู้นำ (สมบัติ อารังธัญวงศ์, 2548) ช่วงเวลานี้มีการพัฒนาเศรษฐกิจและโครงสร้างพื้นฐานอย่างมาก โดยเฉพาะในสมัยจอมพล สฤษดิ์ ที่มีการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติและการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐาน แต่ระบบการเมืองยังคงมีลักษณะอำนาจนิยมและรวมศูนย์อำนาจ การปกครองในยุคนี้มีลักษณะเด่นคือ การใช้อำนาจรัฐในการควบคุมการเมือง การปิดกั้นการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน และการจำกัดเสรีภาพทางการเมือง (ธีรยุทธ บุญมี, 2552) รัฐธรรมนูญในช่วงนี้มักจะถูกยกเลิกหรือระงับใช้เมื่อเกิดการรัฐประหาร การเลือกตั้งที่มีขึ้นก็เป็นเพียงการจัดการเพื่อความชอบธรรม โดยไม่มีการแข่งขันทางการเมืองที่แท้จริง อย่างไรก็ตาม ช่วงเวลานี้ก็มีการพัฒนาที่สำคัญในด้านการศึกษาและเศรษฐกิจ การขยายการศึกษาภาคบังคับและการจัดตั้งมหาวิทยาลัยใหม่ ได้สร้างฐานของชนชั้นกลางที่มีการศึกษา ซึ่งจะมีบทบาทสำคัญในการเรียกร้องประชาธิปไตยในภายหลัง การเติบโตทางเศรษฐกิจและการเปิดประเทศรับอิทธิพลจากต่างประเทศก็เป็นปัจจัยที่สร้างแรงกดดันให้มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2550) การเมืองไทยในยุคนี้สอดคล้องกับ ประชาธิปไตยแบบอำนาจนิยมแข่งขันได้ (Competitive Authoritarianism) เพราะแม้มีรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้ง แต่เป็นเพียงการสร้างความชอบธรรมโดยไม่เปิดพื้นที่ให้ประชาชนแข่งขันจริง พรรคการเมืองถูกควบคุมอย่างเข้มงวดและทำหน้าที่เพียงสนับสนุนชนชั้นนำ มากกว่าจะเป็นสถาบันที่ยึดโยงกับสังคมตามแนวคิด Pluralism

3. ยุคกึ่งประชาธิปไตย (2516-2549) หลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลา 2516 ประเทศไทยเริ่มเปิดพื้นที่ทางการเมืองมากขึ้น (นิเทศ เพียรไพบุลย์, 2549) การเคลื่อนไหวของนักศึกษาและประชาชนในเหตุการณ์ 14 ตุลา 2516 ได้เปิดช่องทางให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น และเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการเมืองอย่างจริงจัง การล่มสลายของรัฐบาลจอมพล ถนอม กิตติขจร เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่เปิดทางสู่การทดลองประชาธิปไตย

ช่วงเวลานี้เป็นยุคของการทดลองประชาธิปไตยที่มีทั้งความสำเร็จและความล้มเหลว มีการจัดตั้งรัฐบาลจากการเลือกตั้งหลายครั้ง โดยรัฐบาลของ ม.ร.ว. เส็นีย์ ปราโมช และรัฐบาลของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นตัวอย่างของรัฐบาลที่มาจาก การเลือกตั้งที่เสรี แต่ก็ยังคงมีการแทรกแซงจากกลุ่มทหารและข้าราชการ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2546) เหตุการณ์ 6 ตุลา 2519 เป็นจุดหักเหของประชาธิปไตยไทยในช่วงนี้ การสังหารหมู่ นักศึกษาและประชาชนที่ชุมนุมอย่างสันติ สะท้อนให้เห็นถึงความอ่อนแอของระบบประชาธิปไตยและการใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหาทางการเมือง หลังจากนั้น ประเทศไทยก็กลับสู่การ

ปกครองของทหารอีกครั้งภายใต้การนำของพลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ช่วงทศวรรษ 1980 เป็นช่วงของการเปิดพื้นที่ทางการเมืองอีกครั้ง โดยมีการเลือกตั้งที่ค่อนข้างเสรีและการเกิดขึ้นของพรรคการเมืองที่มีความชัดเจนทางอุดมการณ์มากขึ้น รัฐบาลของพลเอก เปรม ติณ สูลานนท์ เป็นตัวอย่างของรัฐบาลกึ่งประชาธิปไตยที่ประสบความสำเร็จในการรักษาเสถียรภาพทางการเมืองและการพัฒนาเศรษฐกิจ (ประยูร กาญจนดุล, 2553)

เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 2535 เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญอีกครั้งหนึ่ง การชุมนุมประท้วงของประชาชนเพื่อต่อต้านรัฐบาลทหารของพลเอก สุจินดา คราประยูร และการแทรกแซงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สำคัญ การที่ประชาชนออกมาเรียกร้องประชาธิปไตยอย่างสันติและได้รับการสนับสนุนจากสื่อมวลชน แสดงให้เห็นถึงการเติบโตของสังคมพลเรือนและความต้องการประชาธิปไตยที่แท้จริง สถานการณ์ดังกล่าวสอดคล้องกับ ทฤษฎีการเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตย ที่ว่า หากสถาบันการเมืองไม่สามารถสร้าง “ฉันทามติ” และประนีประนอมความขัดแย้งได้ การเปลี่ยนผ่านก็จะสะดุดและย้อนกลับสู่อำนาจนิยม ความไม่ต่อเนื่องนี้ยังสะท้อนการขาดความเข้มแข็งของพรรคการเมือง ซึ่งตาม Institutionalism เป็นปัจจัยที่ทำให้การเมืองไม่มั่นคง แต่การเมืองไทยก็ยังไม่สามารถเข้าสู่การสถาปนาประชาธิปไตย (Consolidation) ได้ เนื่องจากการแทรกแซงของกองทัพยังคงดำรงอยู่

4. ยุคประชาธิปไตยสมัยใหม่ (2549-ปัจจุบัน) ตั้งแต่ปี 2549 เป็นต้นมา ประเทศไทยเข้าสู่ยุคของความขัดแย้งทางการเมืองที่รุนแรงและซับซ้อน (ภูมิใจ ตั้งอักษรโสภณ, 2554: 78) ช่วงเวลานี้เริ่มต้นด้วยการรัฐประหารปี 2549 ที่โค่นล้มรัฐบาลของพันตำรวจโท ดร.ทักษิณ ชินวัตร และนำไปสู่ความขัดแย้งทางการเมืองที่ยาวนานและรุนแรง การรัฐประหารครั้งนี้เกิดขึ้นท่ามกลางข้ออ้างเรื่องการทุจริตและการใช้อำนาจในทางที่ผิด รัฐบาลของพันตำรวจโท ดร.ทักษิณ ชินวัตร (2544-2549) ได้สร้างการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในการเมืองไทย ทั้งในด้านนโยบายที่เน้นการแก้ไขปัญหาความยากจนและการพัฒนาชนบท เช่น นโยบาย 30 บาท รักษาทุกโรค โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ และกองทุนหมู่บ้าน แต่ก็มีกรวิพากษ์วิจารณ์เรื่องการใช้อำนาจแบบประชานิยมและการทุจริต (จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา, 2551)

การเกิดขึ้นของกลุ่มการเมืองใหม่ หลังจากการรัฐประหาร 2549 ได้สร้างความแบ่งแยกทางการเมืองอย่างรุนแรง กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (PAD) หรือ "เสื้อเหลือง" และกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (UDD) หรือ "เสื้อแดง" ได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของความขัดแย้งทางการเมืองที่ไม่ใช่เพียงแค่ความแตกต่างทางนโยบาย แต่เป็นความขัดแย้งเชิงโครงสร้างที่เกี่ยวข้องกับการกระจายอำนาจและทรัพยากรในสังคม

รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 ที่เรียกว่า "รัฐธรรมนูญหลังรัฐประหาร" ได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นการถอยหลังจากหลักการประชาธิปไตย การเพิ่มอำนาจให้กับองค์กรอิสระและศาลในการตรวจสอบนักการเมือง รวมทั้งการกำหนดให้วุฒิสภาแต่งตั้งทั้งหมด ถูกมองว่าเป็นการจำกัดอำนาจของผู้ได้รับเลือกตั้ง (นิเทศ เพียรไพบูลย์, 2549)

การรัฐประหารปี 2557 ภายใต้การนำของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) นำโดยพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้นำมาซึ่งการปฏิรูปครั้งใหม่ การระงับใช้รัฐธรรมนูญ การแต่งตั้งสภาปฏิรูปแห่งชาติ และการจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ที่ได้รับการอนุมัติจากประชามติ มีลักษณะเฉพาะ คือการเพิ่มบทบาทของวุฒิสภาที่แต่งตั้งในการเลือกนายกรัฐมนตรี และการสร้างกลไกการตรวจสอบ นักการเมืองที่เข้มงวดขึ้น

การเลือกตั้งในปี 2562 เป็นการเลือกตั้งครั้งแรกภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ผลการเลือกตั้งสะท้อนให้เห็นถึงความแบ่งแยกที่ยังคงอยู่ในสังคมไทย การเกิดขึ้นของพรรคใหม่ เช่น พรรคอนาคตใหม่ ที่สามารถดึงดูดเสียงของคนรุ่นใหม่ แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของความต้องการทางการเมืองของประชาชน ในขณะเดียวกัน การก่อตั้งพรรคใหม่ เช่น พรรคอนาคตใหม่ และพรรคก้าวไกล บ่งชี้ถึง การเมืองของคนรุ่นใหม่ (Politics of the New Generation) ที่ใช้โซเชียลมีเดียเป็นเครื่องมือหลักในการสื่อสารและสร้างพลังทางการเมือง สิ่งนี้สอดคล้องกับ แนวคิดโลกาภิวัตน์และเทคโนโลยีการเมือง ที่ชี้ว่าการเมืองยุคดิจิทัลเปิดพื้นที่ใหม่ ให้ประชาชนมีส่วนร่วม แต่ก็สร้างความท้าทาย เช่น ข่าวลวง (fake news) และ IO ดังนั้น แม้ประชาธิปไตยไทยยังคงอยู่ในภาวะ “กึ่งสมบูรณ์” และเต็มไปด้วยความขัดแย้งเชิงโครงสร้าง แต่การเติบโตของคนรุ่นใหม่และสื่อดิจิทัลอาจเป็นตัวแปรสำคัญที่ผลักดันให้การเมืองไทยค่อย ๆ ขยับสู่ประชาธิปไตยที่มีพลวัตและเปิดกว้างมากขึ้น

ปัจจุบัน ความท้าทายในการสร้างเสถียรภาพทางการเมืองยังคงอยู่ โดยเฉพาะในเรื่องของการสร้างฉันทามติและการลดความขัดแย้งในสังคม การเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มเยาวชนและการใช้สื่อสังคมออนไลน์ได้สร้างพลวัตใหม่ในการเมืองไทย ซึ่งเป็นทั้งโอกาสและความท้าทายสำหรับการพัฒนาประชาธิปไตยในอนาคต (กิตติ ลิ้มสกุล, 2547) โดยเฉพาะในเรื่องของการสร้างฉันทามติและการลดความขัดแย้งในสังคม

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปผล

การศึกษาปัจจัยและความท้าทายของการเมืองไทยในยุคประชาธิปไตยที่เปลี่ยนแปลง แสดงให้เห็นว่าประชาธิปไตยไทยมิได้พัฒนาเป็นเส้นตรง หากแต่เต็มไปด้วยความพลวัตและการย้อนกลับที่เกิดซ้ำเป็นวงจร สถานการณ์นี้สามารถอธิบายได้ผ่านการบูรณาการกรอบทฤษฎีและการวิเคราะห์เชิงเหตุผลดังนี้

1. ความไม่ต่อเนื่องของประชาธิปไตยไทยตั้งแต่ปี 2475 การเมืองไทยสะท้อน “transition ที่ไม่สมบูรณ์” (O'Donnell & Schmitter, 1986) เพราะแม้จะมีการเปลี่ยนผ่านหลายครั้ง แต่ไม่เคยพัฒนาไปถึง “consolidation” ได้ เนื่องจากสถาบันทางการเมืองไม่มั่นคงพอที่จะยับยั้งการแทรกแซงจากกองทัพและกลุ่มชนชั้นนำดั้งเดิม ความไม่ต่อเนื่องนี้ทำให้ประชาธิปไตยไทยติดอยู่ใน “กับดักกึ่งประชาธิปไตย”

2. ปัจจัยสถาบัน ตัวแปรชี้ขาด แม้เศรษฐกิจและสังคมจะสร้างเงื่อนไขให้ประชาชนเรียกร้องการมีส่วนร่วม แต่สิ่งที่ตัดสินว่าประชาธิปไตยจะยั่งยืนหรือไม่คือ ความเข้มแข็งของสถาบันทางการเมือง หากพรรค

การเมืองและองค์กรตรวจสอบอ่อนแอ ย่อมเปิดช่องให้กองทัพและตุลาการเข้ามาแทรกแซง ผลคือการเมืองถอยหลังสู่ระบอบกึ่งอำนาจนิยมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสะท้อน Institutionalism ได้ชัดเจน

3. ปัจจัยเศรษฐกิจและสังคม ตัวเร่ง (drivers) การเกิดชนชั้นกลางและการขยายตัวของการศึกษา ทำให้ความต้องการประชาธิปไตยเพิ่มขึ้น แต่หากไม่มีสถาบันที่รองรับ ความต้องการเหล่านี้ก็กลับแปรสภาพเป็นความขัดแย้งเชิงอุดมการณ์ (เช่น เสื้อเหลือง-เสื้อแดง) มากกว่าการปฏิรูปที่สร้างสรรค์ จึงกล่าวได้ว่าปัจจัยเศรษฐกิจ-สังคมมีบทบาทในฐานะ “แรงผลัก” แต่ไม่ใช่ “ตัวกำหนดสุดท้าย”

4. ปัจจัยระหว่างประเทศและโลกาภิวัตน์: เงื่อนไขเสริมแรงกดดันจากโลกาภิวัตน์ เช่น สิทธิมนุษยชนหรือมาตรฐานประชาธิปไตยสากล มีผลในเชิงบังคับ แต่ไม่ได้เปลี่ยนโครงสร้างการเมืองไทย หากสถาบันภายในยังอ่อนแอ อิทธิพลเหล่านี้ก็มักสะท้อนออกมาเพียงในเชิง “นโยบาย” มากกว่าการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างจริง

5. ลักษณะของ Competitive Authoritarianism สถานการณ์ไทยหลังปี 2549 สอดคล้องกับแนวคิดของ Levitsky & Way (2010) ที่ว่า การเลือกตั้งดำรงอยู่ แต่การแข่งขันถูกบิดเบือนด้วยกติกาที่เอื้อให้ชนชั้นนำครองอำนาจต่อไป การเมืองจึงอยู่ในระบอบกึ่งอำนาจนิยมแข่งขันได้ ซึ่งจำกัดศักยภาพของประชาธิปไตยไทย

6. ความเหลื่อมล้ำและความขัดแย้ง เงื่อนไขเชิงโครงสร้างความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจสังคม ทำให้ประชาธิปไตยไม่สามารถ “inclusive” ได้อย่างแท้จริง ประชาชนจำนวนมากถูกกันออกจากระบบ การขาดกลไกจัดการความแตกต่างอย่างสันติทำให้ความขัดแย้งทางอุดมการณ์รุนแรงขึ้น ซึ่งตอกย้ำว่า “สถาบัน” คือปัจจัยชี้ขาดที่ทำให้โครงสร้างเหล่านี้ยังคงดำรงอยู่

7. การพัฒนาประชาธิปไตยต้องอาศัยเวลา ความอดทน และการเรียนรู้ร่วมกัน ประสบการณ์ของไทยชี้ชัดว่า การสร้างประชาธิปไตยไม่สามารถทำได้ผ่านการปฏิรูปแบบเร่งรัดหรือการบังคับจากภายนอก การปฏิรูปที่เกิดขึ้นบ่อยครั้ง เช่น การร่างรัฐธรรมนูญใหม่หรือการรัฐประหาร กลับทำให้การเมืองสะดุดและสูญเสียความต่อเนื่อง ดังนั้น สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ การค่อย ๆ สั่งสมความรู้ ความตระหนัก และการยอมรับร่วมกันระหว่างประชาชนและชนชั้นนำ เวลา (Time) ต้องใช้ระยะเวลาเพื่อปลูกฝังวัฒนธรรมประชาธิปไตย เช่น การเคารพสิทธิเสรีภาพและความแตกต่าง ความอดทน (Patience) การเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตยมักเจออุปสรรค เช่น ความเหลื่อมล้ำหรือความขัดแย้ง หากเร่งรีบเกินไปจะยิ่งก่อให้เกิดแรงต้าน การเรียนรู้ร่วมกัน (Collective Learning) ทุกภาคส่วน ทั้งรัฐ ภาคประชาสังคม ภาคธุรกิจ และประชาชน ต้องเรียนรู้จากความผิดพลาดในอดีต เช่น เหตุการณ์ 6 ตุลา 2519 หรือ พฤษภาทมิฬ 2535 และนำมาเป็นบทเรียนเพื่อออกแบบสถาบันที่เข้มแข็งขึ้นการปฏิรูปที่ยั่งยืนจึงไม่ใช่การ “เปลี่ยนโครงสร้าง” เพียงอย่างเดียว แต่คือการเปลี่ยน “วัฒนธรรมการเมือง” ให้ประชาชนและสถาบันทางการเมืองเคารพซึ่งกันและกัน

8. ความหมายเชิงสากลและข้อเสนอแนะการวิจัยในอนาคต กรณีของไทยมีคุณค่าในเชิงเปรียบเทียบกับประเทศกำลังพัฒนาอื่น ๆ เพราะสะท้อนให้เห็นว่า ประชาธิปไตยในสังคมที่มีความเหลื่อมล้ำสูงและสถาบันอ่อนแอ มักเผชิญความไม่ต่อเนื่องและการย้อนกลับไปสู่อำนาจนิยม ความหมายเชิงสากล (Global

Implication) ประเทศกำลังพัฒนาหลายแห่ง เช่น ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ลาตินอเมริกา และแอฟริกา ต่างเผชิญปัญหาใกล้เคียงกัน คือการมีการเลือกตั้งแต่ไม่สามารถป้องกันการแทรกแซงของทหารหรือชนชั้นนำได้ ประสบการณ์ไทยยืนยันแนวคิด Competitive Authoritarianism ว่าประเทศจำนวนมากมี “การเลือกตั้ง” แต่กติกาไม่เสรี การศึกษาไทยจึงช่วยขยายความเข้าใจต่อการเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตยในโลกกำลังพัฒนา

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

ผลกระทบของเทคโนโลยีดิจิทัลและสื่อสังคม: วิเคราะห์ว่าการใช้ Facebook, Twitter, TikTok และแพลตฟอร์มใหม่ ๆ เปลี่ยนรูปแบบการเคลื่อนไหวและวาทกรรมการเมืองอย่างไร ทั้งในเชิงโอกาส (mobilization) และเชิงความเสี่ยง (fake news, IO) การเปรียบเทียบข้ามประเทศ ศึกษาไทยควบคู่กับ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ หรือเมียนมา เพื่อดูว่าปัจจัยใดทำให้บางประเทศก้าวสู่การสถาปนาประชาธิปไตยได้ดีกว่า โครงสร้างประชากรวิเคราะห์ผลของ aging society และการเพิ่มขึ้นของคนรุ่นใหม่ (youth bulge) ที่มีวัฒนธรรมดิจิทัล ซึ่งอาจเป็นตัวแปรสำคัญต่ออนาคตประชาธิปไตยไทย การปฏิรูปสถาบันศึกษาความเป็นไปได้ ในการปฏิรูปกองทัพ ตุลาการ และพรรคการเมือง เพื่อสร้างระบบที่โปร่งใสและเป็นกลาง กล่าวโดยสรุป ข้อค้นพบของไทยไม่ได้สำคัญเพียงในระดับชาติ แต่ยังมีคุณค่าต่อการทำความเข้าใจความเปราะบางและพลวัตของประชาธิปไตยในประเทศกำลังพัฒนาโดยรวม

บรรณานุกรม

- กิตติ ลิ้มสกุล. (2547). *การเมืองไทยกับการปฏิรูปสังคม*. สำนักพิมพ์แห่งหนึ่ง.
- _____. (2547). *การเมืองไทยร่วมสมัย*. สำนักพิมพ์แห่งหนึ่ง.
- จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา. (2551). *สังคมไทยกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2546). *รัฐศาสตร์ไทยกับโลกาภิวัตน์*. สำนักพิมพ์แห่งหนึ่ง.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. (2550). *เศรษฐกิจการเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งหนึ่ง.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2552). *สังคมไทยและความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นิเทศ เพ็ชรไพบูลย์. (2549). *ประชาสังคมกับการเมืองไทย*. สำนักพิมพ์แห่งหนึ่ง.
- ประยูร กาญจนดุล. (2553). *เศรษฐกิจและการเมืองไทยในยุคโลกาภิวัตน์*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ปรีดี พนมยงค์. (2530). *บันทึกและข้อเขียนทางการเมือง*. สำนักพิมพ์แห่งหนึ่ง.
- ภูมิใจ ตั้งอักษรโสภณ. (2554). *สถาบันการเมืองไทยกับเสถียรภาพทางการเมือง*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย.
- สมบัติ อารังธัญวงศ์. (2548). *พัฒนาการการเมืองไทย*. สำนักพิมพ์แห่งหนึ่ง.

- Chambers, P., & Waitookiat, N. (2016). *Khaki capital: The political economy of the military in Southeast Asia*. NIAS Press.
- Friedman, T. L. (2005). *The world is flat: A brief history of the twenty-first century*. Farrar, Straus and Giroux.
- Levitsky, S., & Way, L. (2010). *Competitive authoritarianism: Hybrid regimes after the cold war*. Cambridge University Press.
- McCargo, D. (2020). *Fighting for virtue: Justice and politics in Thailand*. Cornell University Press.
- O'Donnell, G., & Schmitter, P. C. (1986). *Transitions from authoritarian rule: Tentative conclusions about uncertain democracies*. Johns Hopkins University Press.
- UNDP Thailand. (2022). *Thailand human development report 2022*. UNDP.